

שמות פרק יב

(ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלִילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלֶהוּ:

במדבר פרק ט

(יא) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרֵבִים יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מִצּוֹת וּמַרְרִים יֹאכְלֶהוּ:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קכ עמוד א

אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן. - ומאי שנא מרור דכתיב +במדבר ט+ על מצות ומררים בזמן דאיכא פסח - יש מרור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומררים! - מצה מיהדר הדר ביה קרא +שמות יב+ בערב תאכלו מצת. ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן.

תוספות מסכת פסחים דף קכ עמוד א

באחרונה אין בראשונה לא - פי' בראשונה בלא אחרונה לא כגון דלית ליה אלא כזית מצה ותו לא דטוב לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו אבל ודאי אי אית ליה מצה לכל סעודתו טוב לו לאכול מצה בתחלה לתיאבון ולברך עליה ואח"כ בגמר סעודתו יאכל כזית מצה ויהיה טעם מצה בפיו ועיקר מצוה על הראשונה שהיא באה לתיאבון וגם יהא לבסוף טעם מצה בפיו באותו כזית אחרון ואפילו אם עיקר מצוה באחרונה אין זה תימה אם אנו מברכין על הראשונה כדי לפטור המצה של אחרונה שהרי אין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא אבל יכול הוא לברך על הראשונה ותיפטר האחרונה שהיא עיקר המצוה כדפרישית לעיל לרב חסדא גבי תרי טיבולי דמרור וכן צ"ל להלל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף...

מהרש"א חידושי הלכות מסכת פסחים דף קכ עמוד א

תוספות בד"ה באחרונה כו' וכן צ"ל דהלל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה כו' עכ"ל ר"ל דמצה דאורייתא להלל ע"י כריכה והיינו בסוף הסעודה עם הפסח שנאכל לבסוף על השובע ובתחלת הסעודה היה מברך על המצה כו' ויש לדקדק כיון דמצות כריכה להלל היה בסוף הסעודה אנו שעושין זכר למקדש כהלל אמאי אנו עושין את הכריכה קודם סעודה ויש לישב כיון שאנו מסתפקין לעיל אם הלכה כהלל אם לאו א"כ לרבנן דפליגי עליה יבטל טעם המרור שהוא רשות את מצה דאורייתא דקי"ל כרבא בשמעתין דמרור דרבנן ומצה דאורייתא ודו"ק:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד א

אמר רבינא: אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא: לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן: מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא - ואפילו למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו - הני מילי דאורייתא בדאורייתא, או דרבנן דרבנן, אבל דאורייתא ודרבנן - אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא. מאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו - הלל היא. דתניא: אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר +במדבר ט+ על מצות ומררים יאכלהו. אמר רבי יוחנן: חולקין עליו חביריו על הלל. דתניא: יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן - תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. מתקיף לה רב אשי: אי הכי, מאי אפילו? אלא אמר רב אשי: האי תנא הכי קתני: יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן, כדרך שהלל אוכלן - תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו - אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן - מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל.

תוספות מסכת פסחים דף קטו עמוד א

אלא אמר רב אשי - אין נראה כפירוש הקונטרס דמשבש רב אשי מילתיה דרבי יוחנן שהרי טוב להגיה הברייתא אפילו לחסר כמו שאנו מגיהין כמה ברייתות מלשבש דברי ר' יוחנן אלא רב אשי מתקיף אבני ישיבה דמפרשי דחולקין רבנן ואסרי לכרוך דא"כ מאי אפילו אלא רבנן סברי דבכל ענין מצותן בין ע"י כריכה בין כל אחד לבדו ופליגי אהלל דמצריך לכרוך ונקטי רבנן אפילו משום הלל וא"ת מנא לן דסבר הלל דאין מבטלות דילמא שאני הכא דגלי קרא ועוד הא לרבנן נמי אין מבטלות דהא אם כרכן נמי יצא וי"ל מדסבר דלכתחלה יש לו לכרוך ודיעבד נפיק כי לא כריך אם כן בעלמא אין מבטלות דאי מבטלות א"כ איצטרך קרא הכא להתיר כריכה ולומר דהכא לא מבטלי והלכך לרבנן דמוקי קרא בדיעבד שמעינן דבעלמא מבטלות ושאיני הכא דגלי קרא.

אלא מברך אמצה ואכיל ומברך אמרור כו' - אם היה כורך שניהם יחד תחלה הוה אתי מרור דרבנן ומבטל למצה ואם היה אוכל מצה בלא מרור תחלה כשהיה כורכן אחר כך אתי מצה דרשות ומבטל מרור דרבנן ומיהו אי הוה קיימא לן כהלל הוה עבדינן הכי מצה לחודא והדר מצה ומרור בכריכה כיון שצריך לעשות מדרבנן מצות כריכה כהלל הוה דרבנן ודרבנן.

רא"ש מסכת פסחים פרק י

...אבל משום דמספקא לן אי הלכתא כהלל בעי למיכל מרור בלחודיה משום דכריכה שהיא רשות מבטלת מרור שהוא דרבנן כי היכי דמרור שהוא דרבנן מבטל מצה שהיא דאורייתא דכל הפחות מחבירו מבטלו:

רי"ף מסכת פסחים דף כה עמוד א

אמר רבינא אמר רב בריה דרב חנן הכי אמר הלל משמיה דגמרא לא ליכריך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וליכול משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ואתי מרור ומבטיל ליה למצה דאורייתא ואפי' למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו הני מילי דאורייתא ודאורייתא דרבנן ודרבנן אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטל דאורייתא: תניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו **אמר ר' יוחנן חלוקין עליו חבריו על הלל דתניא יכול לא יצא בהן ידי חובתו אלא א"כ כרכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אכלן ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו ואפי' זה בפני עצמו וזה בפני עצמו והשתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן ואנן בעינן למיעבד זכר למקדש ובעינן נמי דליכול כל חד וחד מיניהו בפני עצמו כי היכי דלא ליתי מרור דרבנן וליבטיל מצה דאורייתא מברך אמצה לחודיה ואכיל ומברך אמרור לחודיה ואכיל והדר כריך מצה ומרור בהדי הדדי ואכיל ליה בלא ברכה זכר למקדש כהלל**

המאור הקטן מסכת פסחים דף כה עמוד א

כתב הרי"ף ז"ל אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חבריו על הלל דתניא יכול לא יצא אדם ידי חובתו וכו' ולא זו דרך הגמ' דהא **אוקמ' רב אשי להא ברייתא כהלל ובגמ' אין לנו ראייה על מה שאמר ר"י אלא שיש לנו לומר שקבלה היתה בידו וכיון דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן עבדינן כדנהוג עלמא שאילו עמדה הלכה כרבנן היה אוכל זה בעצמו וזה בעצמו ואילו עמדה הלכה כהלל היה אוכל כזית מצה לחודיה דהיא דאורייתא כי היכי דלא ליבטליה מרור דרבנן והדר כריך להו בהדי הדדי ואכיל זכר למקדש נמצא אוכל שני זיתי מצה ואחד של מרור השתא דמספקא לן הלכתא צריך שני זיתי מצה ושני זיתי מרור והיכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמנטרא אלא כזית לחוד דמנטר כתב הרי"ף ז"ל היאך תקנתו ולפי דבריו עלו בידינו שני זיתי מצה וקשה הדבר היאך כתב בכזית אחד וסיים בכשני זיתים ובודאי היכא דליכא אלא כזית אחד אינו כורך מצה ומרור ובהא אפילו הלל מודה בזמן הזה.**

מלחמת ה' מסכת פסחים דף כה עמוד א

ועוד כתב הרי"ף ז"ל א"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו על הלל דתניא יכול לא יצא אדם ידי חובתו וכו' ולא זו דרך הגמ' דהא אוקמה רב אשי להאי ברייתא כהלל ובגמ' אין לנו ראייה על מה שא"ר יוחנן אלא שיש לומר קבלה היתה בידו: אמר הכותב מגיהי ספרים גרמו לו לבעל המאור ז"ל לתפוס על רבינו מפני שהגיהו במקצת הנוסחאות אלא א"ר אשי האי תנא תנא דהלל היא וכבר עמדנו על נוסחי ספרד ישנות ואין הגירסא כן גם אינו נראה לפרש כך מדקתני כדרך שהלל אוכלן ואילו לתנא דהלל כדרך שאמרה תורה הוא ועוד דהאי לישנא לכתחלה משמע דאי דיעבד הו"ל למתני יכול אם אכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו לא יצא בהן ידי חובתו ת"ל וכו' ואי האי תנא דהלל הוא כיון דא"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו דתניא הא ואדחי אלמא אתמר בגמרא במסקנא השתא דלא אתמר הלכתא כמר וכמר הא בלא פלוגתא אשכחן ליה לדהלל ורבי יוחנן מיהא מתניתא אמרה ואדחי' לה אלא האי תנא דרבנן הוא והכי קתני יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בכריכה כהלל ת"ל יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו יוצא בהן לכתחלה ומכאן א"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו על הלל שהוא אומר בכריכה והם אומרים אפי' בלא כריכה ורב אשי לאו לר' יוחנן אתקיף אלא למאי דקאמרינן ואפילו למ"ד מצות אינן מבטלות זו את זו ופירשו בגמ' דהלל היא אבל לרבנן מבטלות דא"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו דתניא וכו' ואהא אקשינן א"כ מאי אפי' דכ"ע מצות אינן מבטלות ואם רצה אפי' לרבנן כורכן ואוכלן כדרך שהלל אוכלן ועיקר מצותן אפי' בלא כריכה וחלוקין עליו חבריו וזה שאין אנו פוטרינן עצמינו בכזית מצה לחודה ובכזית אחד במצה ומרור בכריכה משום דאפי' תימא מצות אינן מבטלות זו את זו ה"מ מצוה ומצוה אבל מצוה ורשות אתי מצוה ורשות ומבטלת מרור דמצוה דדבריהם והיינו נמי טעמא דאתי דרבנן ומבטל דאורייתא משום דרבנן ודאורייתא רשות ומצוה נינהו ועוד שהיה צריך לברך על המרור ולא על המצה שעמו וכיון שמצותן לכתחלה אפי' בלא כריכה לא נראה לחכמים לעשות מצה טפילה למרור שמא ינהגו כן בזמן הבית במהרה יבנה אלא זכר למקדש כשוין עבדינן כיון דאפשר הוא זה פירושא לפי דעתו של רבינו ז"ל ונכון הוא אלא שקשה לי בו מה שאמרו בזבחים בפ' שנתערבו דא"ר אליעזר כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורין מבטלין זה את זה מאן שמעת ליה דאמר מצות אין מבטלות הלל היא דתניא אמרו עליו וכו' ומסקנא דשמעתא היא התם ולא אתקיף עלה רב אשי לומר דאפי' לרבנן אין מבטלין ואיכא למימר דלא נחית התם גמרא למקהי קהיאנתא בהך ברייתא אי כרבינא אי כרב אשי אלא קאמר להלל שמעינן ליה הכי ולא למימר דאשכחן להו לרבנן דפליגי עליה דמצות מבטלות גדולה מזו הא מני ר"ע היא דדייק לישנא יתירתא וליכא דפליגי עליה כלל אלא לדידיה הוא דשמעי' ליה ומימרא דר"א גופא דייקא דקאמר כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורין וכו' ואי ס"ד לרבנן מבטלות היכי שביק רבנן ופשיטא ליה דהלל וגמר מינה נמי לאיסורין אלא משמע דסבירא ליה מצות לכ"ע אינן מבטלות זו את זו ואף על פי שהביא בהלכות מימרא דרבינא כלשונה אפי' למ"ד מצות אינן מבטלות שלא בהקפדה כתבה דלא פסיק בהא מילתא כלום דלא קאמר לא ליכרוך איניש מצה ומרור משום דמצות מבטלות זו את זו ואפי' למ"ד אין מבטלות ה"מ דאורייתא ודאורייתא וכו' אלא טעמא דמעיקרא נמי משום דמצה דאורייתא ומרור דרבנן הוא אלא דפריש בגמרא דהלל היא הא לרבנן מבטלות ואפשר דמרבינא גופיה נפקא ואפשר דגמרא הוא דפריש הכי ועלה אתקיף רב אשי ודחיה ורבינו ז"ל לא על מנת לדקדק ממנה מחלוקת של כלום הוא כתבה ולא לפסוק בדבר זה כלום בא לכאן וזו שכתב רבינו ז"ל במאן דלית ליה כולא סעודתא דמינטרא אלא כזית בלחוד דהוא דאית ליה כזית הצריך לו קאמר ודבר פשוט הוא:

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קטו עמוד א

...וכשם שהלל סובר שעיקר המצה בכריכה ושיצא אף שלא בכריכה כך רבנן סוברים בהפך שעיקר המצה שלא בכריכה אלא שלדעתם לא יצא בכריכה מטעם בטול מצות זו את זו: וי"מ שלרבנן עיקר המצה כמה שירצה בין בכריכה בין שלא בכריכה ואין גורסין תנא דבית הלל היא אלא כך גורסין אלא אמר רב אשי הכי קתני יכול לא יצא אף בדיעבד אלא בכריכה

ת"ל יאכלוהו אפי' זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ולדעת זה אף לרבנן אין מצות מבטלות זו את זו ומה שאמרו מאן תנא דקאמר אין מצות מבטלות זו את זו הלל היא וכן שבזבחים פרק התערובות אמרוהו בלשון זה בעצמו פירוש שמצינו לו שאמרה כן ולרבנן לא מצאנוה להם בפירוש:

ספר המנהיג הלכות פסח עמודים תצד-תצה

...ואכיל, והדר מברך אמרו לוחדיה ואכיל, והדר כריך מצה בחסא ואכיל זכר למקדש כהלל, דאי הוה קיימ' לן כרבנן הוה מברך אמצה לחודה והדר אמרו לחודיה ודיין בכך, ואין צריך לכרך דאי אכיל מצה לחודיה והדר כריך מצה בחסא לא נפיק ידי חובתיה אלא מן המצה לחודה אבל בכריכה לא נפיק ממצות מרור דרבנן דאתי מצה דרשות דכריך בהדיה ומבטל למרור אליבא דרבנן, ואי קיימ' לן כהלל הוה מברך אמצה לחודה ואכיל והדר כריך מצה בחסא, ומברך אמרו ואכיל אבל בלא מצה לחודה לא סגי אף להלל דאתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאוריית' כדלעיל.

וירא' לי כי הבא לקיים מצוה מובחרת ולצאת ידי חובה כרבנן וכהלל לא יסוח בנתיים אחרי הברכות שבירך על המצה ועל המרור עד שיעשה כתרומתו והעלות הברכות לכל הסדר, ומ"מ אם סח שיחת חולין שאינו מן העניין אין צריך לחזור ולברך על הכריכה כמו שאמרנו בהלכו' ר"ה גבי ברכו' שלתקיע' שופר, ועוד דאין יכול לברך, וכי לאחר שמילא כריסו מהן יחזור ויברך. אב"ן.

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

כתב אבן הירחי הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא ישיח עד שיעשה כריכה כהלל כדי שתעלה לו ברכת מצה ומרור לכריכה דהלל דהא משום דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עבדינן לחומרא כתרומתו. הכי נמי לענין ברכה צריכין למעבד שיעלו לשניהם. ובשיחת חולין צריך ליזהר אבל טול ברוך לא הוי הפסק.

כריכת הכורך

תלמוד ירושלמי מסכת חלה פרק א דף נז טור ב/ה"א

הלל הזקן היה כורך שלשתן כאחת אמר רבי יוחנן חלוקין על הלל הזקן והא רבי יוחנן כרך מצה ומרור כאן בשעת המקדש כאן שלא בשעת המקדש ואפילו תימר כאן וכאן בשעת המקדש שני דברים רבין על אחד ומבטלין אותו...

רש"י מסכת זבחים דף עט עמוד א

הלל כורך פסח מצה ומרור בבת אחת - ולא אתי טעם מרור ומבטל לי' לטעם מצה.

רשב"ם מסכת פסחים דף קטו עמוד א

כורכן בבת אחת. (מצה) פסח מצה ומרור כורכן בכרך אחד כמו כורכו בגמי (עירובין דף קג ב):

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קטו עמוד א

אם בזמן המקדש היתה עיקר המצה לאכול כל אחת לפני עצמה או לכרכן בבת אחת נחלקו בה הלל הזקן וחכמים והוא שאמרו אמרו עליו על הלל הזקן שהיה בזמן שבית המקדש קיים שהיה כורכן בבת אחת... ר"ל הפסח והמצה והמרור

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

הלכה ו

...ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן, ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. +/השגת הראב"ד/ ואחר כך לוקח מצה ומרור ומטבל כאחד. א"א זהו כהלל /פסחים/ (קטו), ומ"מ זה הסדר לא דייק. +

הלכה ז

ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה, ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח, ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח.

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

ובערוך אומר בזמן שבית המקדש קיים היה הלל מברך במצה לאכול מצה ובמרור לאכול מרור וכורך מצה ומרור בבת אחת

טיבול בחרוסת

רא"ש מסכת פסחים פרק י

...וכריכה זו יש לעשות בחרוסת דהלל לא היה מטבל בחרוסת כי אם בטיבול זה.

ראב"ן פסחים

...ואח"כ יקח מצה ומרור שהוא חסא, או שאר ירקות אם אין חסא, וכורך יחד מזה זית ומזה זית ואוכל בלא טיבול וברכה זכר למקדש כהלל שהיה כורך פסח מצה ומרור יחד ואוכל ויתן לכל אחד.

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קטו עמוד א

...ואח"כ כורכין אם בטבול אם שלא בטבול הואיל ופסקנו חרוסת מצוה וענין בטול מצות זו את זו לאו בטול טעם הוא שהרי אין הטעם בטל בכך אלא שחבוב מצוה מצריך שלא לערב טעם אחר עמו א"כ היא טעם מצוה שכמותה או חמורה ממנה ומ"מ כל שהוא דרך אכילתו אין בו ביטול ואין טענה מכאן לאסור שלא לטבל אכילת המוציא בתבשיל אדרבה כך היא אכילתו וכך היא הדור לו והרי חרוסת אף לדעת האומר שאינו מצוה לא היינו אומרים בו שיטבל אחר שכן היא דרך אכילה וגדולי המחברים מצריכים טבול אף במצה ואין הדברים [נראים]:

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

הלכה ח

בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה ח בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו ט בחרוסת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש. /+השגת הראב"ד/ חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל בחרוסת. א"א זה הבל. +

ספר המנהיג הלכות פסח עמודים תצד-תצה

...ומה שכת' רב עמרם בכריכה בלא ברכה ולא אדכר טיבול, וכן כת' הרב טוב עלם בלא טיבול, וכן מנהג ספרד ופרובינצ' רוב צרפת לא יתכן וכי הלל לא היה טובל זכר לטיט, וא"כ יש לנו לטבל דאי לא טבל נפיק מיניה חורבא לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן, ונאמר אשתקד לא טבלנו והשתא לא נטבול, ואע"פ שטובלין אותה יאכלנה בהסיבה בעבור המצה. וכן כת' ר"ש ז"ל, ומן המרור הנטבל בחרוסת כורך בו המצה ויאכל זכר למקדש כהלל. וכן עיקר.

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

וטבולו בחרוסת שכן היה הלל עושה אוכל מצה ומרור. וכתב בעל העיטור ויש שמטבילין בחרוסת אבל מנהג שלנו מצה ומרור דהלל בלא טיבול בחרוסת שהקיפה מתה בטיבול אחד. וי"א מצה ממיתה אותה ע"כ. וכן כתב רב עמרם כי אין לטבול בחרוסת המצה והחזרת של כריכה ואבן הירחי תמה על זה ואמר אטו הלל לא היה טובל בחרוסת זכר לטיט

ספר העיטור עשרת הדיברות - הלכות מצה ומרור דף קלד עמוד ב

השתא דמספקא לן מלתא צריך שני זתים מרור ק"ל דהא רבנן מודו ליה להלל דכרכן דאפי' זה בפ"ע קאמר ניעבד כהלל בשתי זיתים מצה וזית מרור ומנהגא דילן מצה לחודה ומצה ומרור כהלל בלא טיבול בחרוסת

טור אורח חיים סימן תעה

...וכתב אבי העזרי שאין לטבולו בחרוסת דב' טיבולין מצינו בזמן הזה דרגילין למיעבד כהלל ג' לא מצינו ור' שמעיה בשם רש"י כתב שצריך לטבולו בחרוסת וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל וטבולו בחרוסת שכן היה הלל עושה אוכל פסח מצה ומרור וטבול בחרוסת

הסיבה**טור אורח חיים סימן תעה**

כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מספקא לי בכריכה אי בעי הסיבה כיון דמרור לא בעי הסיבה ובעל המנהיג כתב דבעי הסיבה בעבור המצה שבאה זכר לחירות

בית יוסף אורח חיים סימן תעה

כתב אחי ה"ר יחיאל מספקא לי בכריכה אי בעי הסיבה וכו'. ולי נראה דפשיטא דבעי הסיבה שהלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל שהרי מצה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה וקיי"ל דמצה צריכה הסיבה ואע"ג דמרור אינו צריך הסיבה אם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ח) שכתב אימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות ושאר אכילתו ושתייתו אם הסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך עכ"ל ומדלא כתב אבל מרור אינו אוכלו בהסיבה משמע שאם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום אע"ג דאיכא למידחי דאכילתו ושתייתו משמע אכילה ושתייה שאינה של מצוה ולאפוקי אכילת מרור כתב כן י"ל דהיינו כי היכי דלא נימא דאכיל מרור בהסיבה הוי משובח אבל אין הכי נמי שאם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום וכיון דמצה צריכה הסיבה והיא מעכבת בה צריך לאכול מצה ומרור דכריכה בהסיבה:

פוסקים

שולחן ערוך אורח חיים סימן תעה

ואחר כך נוטל (טו) <ה> מצה שלישית ובוצע ממנה (טז) [*א] וכורכה עם המרור (יז) ז <ו> וטובלה בחרוסת. הגה: ויש אומרים (יח) דאין לטובלו, וכן הוא במנהגים (יט) וכן ראיתי נוהגין. * (כ) ואומר: זכר למקדש (כא) כהלל, (כב) ואוכלן ביחד (כג) בהסיבה. ומשבירך על אכילת מצה לא ח יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, (כד) <ז> כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו.

משנה ברורה סימן תעה

(טז) וכורכה עם המרור - וצריך כזית מצה [טו] וכזית מרור...

(יז) וטובלה בחרוסת - שהרי [יז] כריכה זו היא זכר למקדש כהלל והלל היה מקיים מצות חרוסת במרור זה שבכריכה שהרי לא היה אוכל מרור כלל קודם כריכה זו וגם בזה צריך לנער החרוסת כמו במרור שאכל מקודם [מאמר מרדכי]: (יח) דאין לטובלו - טעמם שכבר קיים מצות חרוסת בטיבול ראשון [יח] וגם אין לחוש לארס שבמרור זה כיון שאוכלו עם מצה בכריכה:

(יט) וכן ראיתי נוהגין - עיין באחרונים שהסכימו דהעיקר כדעה הראשונה ומ"מ היכי דנהוג נהוג: (כ) ואומר - עיין בה"ל:

(כא) כהלל - והנוסחא אצלנו בהגדה כן עשה הלל בזמן שבית המקדש וכו' היה כורך מצה ומרור ואוכלם ביחד [יט] ויש שכתבו שצ"ל היה כורך פסח מצה ומרור:

(כב) ואוכלן ביחד - עיין לעיל סק"ט שכתבנו שאין צריך לבלוע ביחד רק להכניסם בפיהו בב"א [כ] וה"ה הכא: (כג) בהסיבה - משום [כא] מצה שאוכל:

(כד) כדי שתעלה - ר"ל דהא עושין אנו זכר למקדש ואז היה עיקר המצוה רק בכריכה ולכן צריך שלא להפסיק כדי שתחול הברכה על הכריכה. ומ"מ אין זה אלא לכתחלה ובדיעבד [כב] אם סח בינתים א"צ לחזור ולברך על הכריכה:

ביאור הלכה סימן תעה

* ואומר זכר למקדש - קשה הלא אמירה זו הוי הפסק בין ברכה לכריכה והמחבר בעצמו מסיים שאין לו להסיח וכו' כדי שתעלה ברכת אכילה וכו'. ודוחק לומר דגם אמירה זו הוי מענין הסעודה כמו טול בריך. ובאמת לא מצאתי לשום פוסק האי לישינא שכתב המחבר רק כתבו דכריכה זו הוא זכר למקדש אבל לא הזכירו שיאמר זכר למקדש ואולי לאו דוקא כתב המחבר ואומר ואוכלן וכו' אלא שצריך מתחלה להתחיל לאכול ואח"כ יאמר הגדה זו ולולא דמסתפינא הוי אמינא דצ"ל במחבר וטובלה בחרוסת זכר למקדש כהלל וכלשון הש"ס וכל הפוסקים והאי ואומר הוא שיטפא דלישינא וצ"ע:

שו"ת יחוה דעת חלק א סימן יט

שאלה: האם רשאים לומר לפני אכילת כורך בליל פסח, הנוסח: זכר למקדש כהלל הזקן וכו', או יש לאסור אמירת הנוסח הנ"ל עד לאחר אכילת הכורך, משום הפסק?

תשובה: במסכת פסחים (קטו ע"א) תניא: אמרו עליו על הלל הזקן שהיה כורך פסח מצה ומרור בבת אחת, ואוכלם, שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. אמר רבי יוחנן, חלוקים עליו חבריו על הלל, דתניא, יכול יהא כורכם בבת אחת ואוכלם, כדרך שהיה הלל אוכלם, תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו, אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. ופירש רשב"ם, מדלא כתיב יאכלו, ונאמר יאכלוהו בלשון יחיד, משמע כל אחד בפני עצמו. וסיימה הגמרא בפסחים שם /עמ' קט"ו/: שהואיל ולא נפסקה הלכה כאחד מהם, יברך על אכילת מצה ויאכל, ואח"כ על אכילת מרור ויאכל, ואח"כ יכורך מצה ומרור ביחד ויאכלם בלא ברכה, זכר למקדש כהלל. וכתב רבינו אברהם בר נתן הירחי בספר המנהיג (הלכות פסח אות פ"ד): לפיכך הבא לקיים מצוה מובחרת לצאת ידי חובת כל הדעות, לא יסיח בינתים אחר שבירך על המצה ועל המרור עד לאחר שיעשה כדברי שניהם, דהיינו עד לאחר הכריכה. ומכל מקום אם סח בשיחת חולין שאינה מן הענין, אינו צריך לחזור ולברך על הכריכה ע"כ. וזו לשון הרשב"ץ בספר יבין שמועה (דף ל"ו ע"ג): והמדקדקים אומרים שצריך שלא להסיח בין ברכות המצה והמרור לכריכה, כדי שתעלה אותה ברכה לאכילת הכורך. וכיוצא בזה כתב הרב רבי דוד אבודרהם. ומרן הבית יוסף /א"ח/ (סי' תע"ה) הביא שכן כתב בספר האגור בשם בעל המאור. וכן כתבו הטור והשלחן ערוך /א"ח/ (סי' תע"ה סעיף א'). [בבאר הגולה ציין שכ"כ הטור בשם ר' יחיאל, וזה אינו, כי מ"ש הטור וכתב עוד וכו', חוזר על הראב"ן בספר המנהיג שהוא סמוך ונראה לדין זה. ולא קאי על ר' יחיאל שלפני פניו].

והנה מרן השלחן ערוך /א"ח/ (סי' תע"ה סעיף א') כתב: ונוטל מצה שלישית ובוצע ממנה, וכורך עם המרור, וטובלם בחרוסת, ואומר, זכר למקדש כהלל וכו', ואוכלם יחד בהסיבה. והגאון בעל משנה ברורה בביאור הלכה כתב על זה: קשה, שהלא אמירה זו הפסק בין הברכה לכריכה, ומרן השלחן ערוך עצמו כתב שאין להסיח בין הברכות לכריכה, ודוחק לומר שגם אמירה זו היא מענין הסעודה, כאומר טול ברוך שאינו נחשב הפסק, (כמבואר בברכות מ ע"א ובשלחן ערוך /א"ח/ סי' קס"ז סעיף ו'), ולא נמצא שום פוסק שכתב כלשון השלחן ערוך בזה, ואולי לאו דוקא כתב מרן שאומר זכר למקדש ואוכל,

אלא צריך להתחיל לאכול תחילה ואחר כך יאמר נוסח זה. ולולא יראתי להגיה הייתי אומר שהוא טעות סופר בשלחן ערוך, וצריך לומר: וטובלם בחרוסת זכר למקדש כהלל וכו' ע"כ. וראשית כל נקדים ונאמר שבאמת מצאנו כמה פוסקים שכתבו כדברי מרן השלחן ערוך, שאומר זכר למקדש כהלל וכו', לפני הכריכה. ומהם: מהר"ם בן זרח, תלמיד הרא"ש, בספר צדה לדרך (מאמר ד' כלל ג' פרק י"א). והרמ"א בדרכי משה (סי' תע"ה אות ג'). ומהרש"ל בתשובה (סי' פ"ח). ומהר"י יוזפא בספר יוסף אומץ (סי' תשס"ט). וחלילה לשלוח יד ולהגיה בכל ספרי רבותינו אלה, כמו שעלתה על דעתו של המשנה ברורה. (וחכם אחד מחכמי זמנינו כתב, שהואיל ולא הובא דבר זה בבית יוסף, כנראה שמה שכתוב בשלחן ערוך, ואומר זכר למקדש כהלל וכו', הוא מדברי הרמ"א בהגה, על פי מה שהובא בדרכי משה. וטעו המדפיסים וכתבוהו באשורית כאילו הוא מדברי מרן ע"כ. וגם זה אינו, כי כל יקר ראתה עיני בשלחן ערוך שנדפס בחייו של מרן רבינו הגדול רבי יוסף קארו זצ"ל, בלי הגהות הרמ"א, ושם כתוב כנוסחא שלפנינו בשלחן ערוך, אות באות תיבה בתיבה. ונודע שישנם הרבה דברים שכתבם מרן בשלחן ערוך אף שלא הובאו בבית יוסף). והטעם שלא חשש מרן להפסק באמירה זו בין הברכות לכריכה, כי מבואר בתוספות (פסחים קטו ע"א) בד"ה אלא אמר רב אשי, שאף לדעת הלל שסובר שצריך לכרוך המצה והמרור ביחד ולאוכלם בבית אחת, זהו רק לכתחילה, אבל בדיעבד כיון שאכלם בזה אחר זה יצא ידי חובתו. ואין אנו חוזרים וכורכים ואוכלים אותם ביחד, אלא לקיים זכר למקדש. וכתב הגאון רבי ישמעאל הכהן בעל זרע אמת בספרו שבח פסח (בדיני כורך אות א') שכן דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ע"ש. וראה עוד בספר לשון ערומים על הרמב"ם (פרק ז' מהל' חמץ ומצה) ע"ש. גם בפסקי רבינו אליהו מלונדריש (עמוד קנ"ג וקנ"ד), מבואר שסובר כן. ומאחר שדברים אלו זכר למקדש כהלל, הם מן הענין, אפילו לכתחילה רשאי לאומרם, שהרי מן הדין אפילו שיחת חולין אינה אסורה לאחר אכילת מצה ומרור, מאחר שכבר יצא ידי חובתו לכל הדעות, ולכן אף שהראב"ן בספר המנהיג והרשב"ץ הנ"ל כתבו זאת דרך מצוה מן המובחר, ושכן נוהגים המדקדקים. אבל בנוסח זה שהוא עדות על המצה שנעשית זכר למקדש, אין בו חשש הפסק כלל וכלל, אלא אדרבה נכון וראוי לאומרו כדברי מרן השלחן ערוך ושאר פוסקים הנ"ל. ומנהגם של ישראל תורה הוא. וכבר אמרו בירושלמי (מעשר שני פרק ה' הלכה ב'): כל הלכה שהיא רופפת בידך צא וראה היאך הצבור נוהג, ונהוג כן.

תוספות מסכת מנחות דף כב עמוד ב

מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה - וא"ת תיפוק ליה משום דאין מצות מבטלות זו את זו כדאמרינן בערבי פסחים (דף קטו). גבי הלל שהיה כורך פסח ומצה ומרור וכן בפ' התערובות (זבחים עט). פליג ר' אלעזר אר' שמעון בן לקיש בההיא דפיגול ונותר וטמא שבללן וקאמר שאין מבטלין זה את זה ומייתי ראייה מדהלל ושמא לגבי אכילה שאני.